

Strużek, Bolesław

Reforma rolna PKWN a zapoczątkowanie socjalistycznych przemian w rolnictwie

Rocznik Mazowiecki 1, 226-229

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

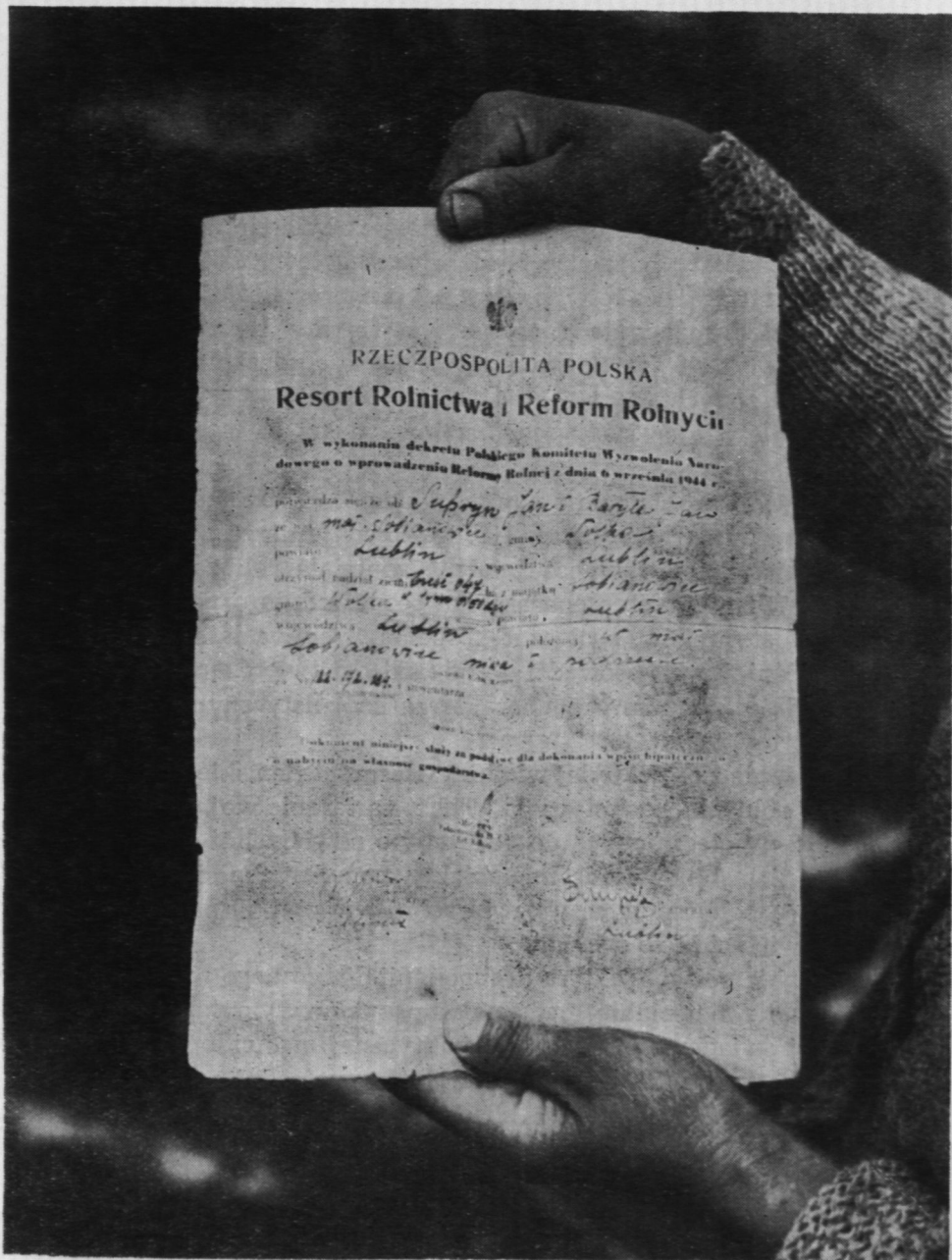
BOLESŁAW STRUŻEK

REFORMA ROLNA PKWN A ZAPOCZĄTKOWANIE SOCJALISTYCZNYCH PRZEMIAN W ROLNICTWIE *

Ustrój rolny na terenie woj. warszawskiego do ostatnich lat Polski okresu międzywojennego znamionował się postępowaniem poważnych pozostałości feudalnych zarówno w obrębie drobnej, jak i wielkiej własności. Według spisu powszechnego z 1931 r. 234 tys. chłopskich gospodarstw rolnych posiadało ok. 1 800 tys. ha użytków rolnych, a ok. 1 700 majątków obszarniczych władało 425 tys. ha. Uwzględniając ogólną powierzchnię rolniczą (łącznie z lasami), na gospodarkę chłopską przypadało 66%, a na wielką własność ziemską prywatną i tzw. publiczną — 34%. Ludność rolnicza stanowiła blisko 70% ogólnej liczby ludności województwa. Na 100 ha użytków rolnych przypadało ok. 74 osoby ludności rolniczej. Około 1/4 ogółu ludności rolniczej stanowiła ludność folwarczna oraz stale utrzymująca się z najmu w rolnictwie. Wielce charakterystyczny był fakt, że w stosunku do ogółu najemnych pracowników w województwie — najemni pracownicy zatrudnieni w rolnictwie stanowili 45%. Stosunki najmu rozwinięte były również silnie i w obrębie gospodarki chłopskiej. Stały najem siły roboczej w 1931 r. stosowało ok. 9% gospodarstw o pow. 5—10 ha, 19% gospodarstw o pow. 10—15 ha oraz blisko 36% gospodarstw o pow. 15—50 ha. Wprawdzie stopień rozdrobnienia gospodarstw chłopskich wg spisu z 1931 r. nie był tak wysoki, jak w innych województwach „centralnych” — tym nie mniej na gospodarstwa o powierzchni do 5 ha przypadało 45% ogólnej liczby chłopskich gospodarstw. Należy mieć na uwadze, że w okresie 1931—1939 r. odsetek ten uległ zwiększeniu na skutek braku możliwości odpływu ludności rolniczej do pracy w innych działach gospodarki.

W wyniku przeprowadzenia reformy rolnej uległa całkowitej likwidacji w woj. warszawskim wielka własność ziemska, a ponadto przekazano

* Fragment referatu pt. „Socjalistyczne przemiany ustroju rolnego na terenie województwa warszawskiego w XX-leciu PRL”.

23. Jeden z pierwszych dokumentów nadania ziemi, wydany ob. ob. Janowi Suprynowi i Janowi Baryle, b. fornalom we wsi Sobianowice (woj. lubelskie) wrzesień 1944 r.

ok. 9 tys. gospodarstw poniemieckich. W rezultacie tego odsetek gospodarstw o powierzchni powyżej 10 ha zmniejszył się z 18,3% w 1931 r. do 16% w 1950 r., a równocześnie zwiększył się odsetek gospodarstw 5—10 ha z 36,8 do 39%. W istocie zmiany w strukturze agrarnej były większe. Nie został bowiem uwzględniony w tym rachunku proces rozdrobnienia w latach 1931—1944, a w owym okresie liczba gospodarstw rolnych, uwzględniając zmiany administracyjne, powiększyła się o ok. 100 tys.

Nie przedstawiając w sposób bardziej szczegółowy danych o reformie rolnej, należy stwierdzić, że w wyniku jej przeprowadzenia:

- obszar ziemi władania chłopskiego powiększył się o ok. 320 tys. ha;
- powstało ok. 40 tys. nowych gospodarstw chłopskich, a drugie tyle zostało powiększonych;
- poprawiła się sytuacja materialna blisko co czwartej rodziny chłopskiej.

Podstawowym problemem z punktu widzenia omawianego tematu jest pytanie, czy reforma rolna, likwidując w głównej mierze pozostałości feudalne w rolnictwie — równocześnie nie spełniała roli zapoczątkowania przemian socjalistycznych o charakterze bezpośrednim i pośrednim. Analiza rozwoju stosunków społeczno-gospodarczych w latach 1944—1946 i w latach późniejszych prowadzi do odpowiedzi twierdzącej.

Bezpośrednie przemiany o charakterze socjalistycznym, biorące swe źródło z reformy rolnej, to:

- utworzenie z części byłej wielkiej własności ziemskiej państwowych gospodarstw rolnych. Na 1 stycznia 1949 r. na terenie woj. warszawskiego istniało 1 612 uspołecznionych gospodarstw o powierzchni ok. 102 tys. ha. Większość z nich stanowiły drobne obiekty o powierzchni do 50 ha. Liczba gospodarstw uspołecznionych o powierzchni powyżej 50 ha wynosiła 435, o łącznej powierzchni 79 tys. ha;

- osłabienie pozycji sektora drobnokapitalistycznego w rolnictwie;
- osłabienie materialnej podstawy stosunków wyzysku;
- wzrost świadomości społeczno-politycznej mas chłopskich.

Do przemian socjalistycznych o charakterze pośrednim należy zaliczyć:

- proces znacznej niwelacji struktury agrarnej, określanej również terminem „ześrodkowanie wsi”;
- zmniejszenie się odsetka dziedzicznych gospodarstw chłopskich.

(Według badań Instytutu Ekonomiki Rolnej w 1950 r. w rejonie środkowoschodnim Polski w grupie obszarowej do 4 ha — gospodarstwa dziedziczne stanowiły 54%, w grupie 4—12 ha — 60% i w grupie o pow. 12 ha — 64%).

- wzrost stopnia zapotrzebowania ze strony gospodarstw chłopskich na korzystanie z usług różnych form spółdzielczości wiejskiej i form prostej kooperacji;

— zwiększenie źródeł socjalistycznej akumulacji (wpływy na rachunek PFZ ok. 1,5 mld zł, zaoszczędzenie nakładów inwestycyjnych niezbędnych na zagospodarowanie przejętych przez państwo obiektów w wypadku ich nierozparcelowania, świadczenia gospodarstw chłopskich z reformy rolnej. Fakty te prowadzą do wniosku, że reforma rolna w kraju rozpoczynającym budownictwo socjalistyczne staje się nader ważnym czynnikiem ułatwiającym rozwój ekonomiczny).

Reasumując, należy stwierdzić, że w I etapie socjalistycznych przemian agrarnych utworzony został zasadniczy zrąb państwowego sektora gospodarki rolnej, a chłopskie gospodarstwa indywidualne w przeważającej mierze uzyskały charakter gospodarstw średniorolnych. Równocześnie całokształt przeprowadzonych zmian ustrojowych i społeczno-gospodarczych zmieniał sytuację indywidualnej gospodarki. Jej partnerem stała się gospodarka uspołeczniona w miejsce likwidowanej gospodarki prywatno-kapitalistycznej. Zmiana typu i charakteru powiązań ekonomicznych indywidualnych gospodarstw z całością gospodarki narodowej stanie się od tego momentu czynnikiem decydującym o charakterze ewolucji gospodarki chłopskiej.